Anmeldelser

Fra provinshul til europæisk kulturhovedstad

Aarhus: Lars Morells gennemarbejdede værk om aarhusiansk kunst i 200 år er et imponerende oplysningsarbejde.

LARS OLE KNIPPEL
kultur@jp.dk

Lars Morell stadfæster med det foreliggende værk atter sin status som en ener i dansk kunstformidling, hvad enten han mønstrer guldaldermaleren Janus la Cours format, afkoder den nulevende, egensindige Mogens Gissels maleriske univers eller påviser de flertydige facetter hos billedhuggeren Jette Vohlert.

Lars Morell ejer obducentens skarpe blik, når han dissekerer sit omfattende materiale, og besidder tillige detektivens tålmodighed, når han opsporer såvel glemte kilder som gemte fodnoter til gavn for sin imponerende oplysningsindsats, der falder sammen med byens udnævnelse til europæisk kulturhovedstad i 2017.

De 200 års tour de force gennem det aarhusianske kunstliv er en præstation på linje med fodboldmandskabet AGF i klubbens storhedstid og sprinteren Niels Fredborgs elegante meritter på den lokale cykelbane.

Spændende afstikkere

Ambitionen har været at skrive en bog om den kunst, der er skabt i Aarhus og pointere dens værdi, og ikke om kunstnere, som er født i Aarhus, opvokset og uddannet her. Det handler som sagt om kunstnere, som har været virksomme i landets næststørste by, og dem er der mange af. Sjældent for en kunsthistorie medtages desuden kunsthandler og gallerier, der sættes i perspektiv i forhold til byens kunstudvikling.

Ofte tager Lars Morell spændende afstikkere mellem beretningerne om kunstnergrupperinger og portrætter af udøvere. Det sker med karakteristikker af byen i forskellige epoker og belysninger. Foruden bogens uomtvistelige høje kvalitet må forsiden betegnes som måske årets flotteste: Den bygger på kataloget til Oktober Udstillingen i Aarhus Kunstbygning fra efteråret 1930 og går lige i læserens blod.

De to sekler er inddelt i tre hovedperioder. Fra 1814 til 1914 avancerede Aarhus fra et provinshul til en kultiveret by, hvor kunsten blev politisk, og institutionerne tog form. Her trådte de første kvindelige kunstnere ud af anonymiteten og udfordrede patriarkatets dominans. Repræsentanter for en kvalitetsbevidst overklasse i byen drog uden for Danmarks grænser og hentede impulser i metropolerne.

> Lars Morell ejer obducentens skarpe blik, når han dissekerer sit omfattende materiale, og besidder tillige detektivens tålmodighed, når han opsporer såvel glemte kilder som gemte fodnoter.

De følgende år fra 1915 til 1984 behandler Lars Morell bl.a. striden mellem byens to akademier, og Besættelsen får behørig plads med de usædvanlige forhold, der ikke alene betød ubehageligheder for den almindelige befolkning, men også satte sig dybe spor hos kunstnerne. Flere af dem engagerede sig i modstandskampen med betydelige omkostninger. Blandt dem var den gæstfrie kommunistiske familie Hansen: Thorvald Hansen, der debuterede på KE, Kunstnernes Efterårsudstilling i 1930, men måtte ernære sig som bygningsmaler, samt sønnerne Preben og Ib Hansen.

Nøgenmodellen

Den unge Emil Gregersen traf den ældre Thorvald Hansen på en byggeplads og blev trukket ind i kunstmiljøet og fik raffineret sit talent. Og han deltog i modstandskampen. Thorvald Hansen og hans to sønner blev arresteret den 6. juni 1944 i deres hjem – stukket af den attraktive Grethe Bartram, der stammede fra en kommunistisk familie. Hun havde siddet nøgenmodel for en række kunstnere omkring Ung Kunst og leveret et dobbeltspil ved at bevæge sig i to lejre, dels den kommunistiske, dels hos tyskerne og deres håndlangere.

Den kvindelige Gestapoagent angav uden skrupler familie, nære venner og gamle kammerater og blev forsidestof under retsopgøret. Ni af ofrene for hendes stikkeri overlevede ikke opholdet i kz-lejrene.

De skæve eksistenser

Lars Morell fortæller historien om likvideringsforsøget mod Grethe Bartram den 12. december 1944 og kan for første gang afsløre navnet på manden, der forsøgte at ombringe den farlige kvinde. Det var maleren Emil Gregersen. Grethe Bartram overlevede attentatet og blev under retsopgøret dødsdømt, men senere benådet, hvorefter hun slog sig ned i Sverige.

Det tredje og sidste hovedafsnit drejer sig om perioden 1995-2016.

I dette afsnit konkluderer Lars Morell, at man aldrig er gået til yderligheder i Aarhus, med mindre man – det er anmelderens mening – inddrager de skæve eksistenser, som forfatteren ikke kan skjule sin begejstring for. Det gælder især Ovartaci, der i en menneskealder var indlagt på Psykiatrisk Hospital i Risskov og her fik afløb for sit sprudlende kreative talent. Lars Morell kalder ham vor tids "Tordenkalv" efter den berømte særling og krøbling i forfatteren Johannes V. Jensens "Himmerlandshistorier". Lars Morell noterer:

»Vor tids Tordenkalv er naturligvis Ovartaci. Det kræver, at man ikke opfatter hans selvkastrering i 1954 som led i et kønsskifte, men som en form for forkrøbling, der skulle give ham en tilsvarende åndelig styrke. Sådan blev han fire år efter Johannes V. Jensens død den foreløbig sidste aarhusianer, der virkelig har kunnet trække på den jyske urkraft.«

Emil Gregersen (t.v.) og Freddie Dybris under ophængning af udstilling med værker af Dybris i Århus Permanente i november 1964. Foto: Ib Rahbek-Clausen

KUNST
LARS MORELL
200 ÅRS KUNST I AARHUS
320 sider, ill., 399,95 kr.
Aarhus Universitetsforlag

Billedhuggeren Jette Vohlert: "Ophængt hestehud", 1985-86. Bronze, 200 x 200 cm. I dag opstillet i Moesgaard park. Foto: Poul Ib Henriksen